

TAMIM ANSARY VAKAR- DIENOS

50 000 METŲ
ISTORIJA –
CIVILIZACIJOS,
KULTŪROS,
KONFLIKTAI
IR RELIGIJOS

ATSIRA DIMAS

PASAULIO
ISTORIJA
KITAIP

TYTO ALBA

TAMIM ANSARY VAKARDIENOS ATSIRADIMAS

50 000 METŲ ISTORIJA – CIVILIZACIJOS,
KULTŪROS, KONFLIKTAI IR RELIGIJOS

Iš anglų kalbos vertė

Rasa Dirgėlė

VILNIUS 2021

Tamim ANSARY
THE INVENTION OF YESTERDAY
PublicAffairs, New York, 2019

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Copyright © 2019 by Tamim Ansary

This edition published by arrangement with PublicAffairs, an imprint of Perseus Books, LLC, a subsidiary of Hachette Book Group, Inc., New York, USA. All rights reserved.

© Rasa Dirgėlė, vertimas į lietuvių kalbą, 2021

© „Tyto alba“, 2021

ISBN 978-609-466-529-5

TURINYS

Ižanga 9

I DALIS

Įrankiai, kalba ir aplinka 19

Fizinis etapas 21

Kalba kaip istorijos pradžia 29

Civilizacijos pradžia – geografija 35

Prekybos supinti kelių tinklai 49

Tikėjimo sistemų atsiradimas 61

II DALIS

Viena planeta, daug pasaulių 81

Pinigai, matematika, informacijos šaltiniai, valdymo sistema ir karinė galia 83

Į pasaulio sceną žengia megaimperijos 93

Tarpiniai regionai 112

Kai pasauliai persidengia 127

Istorinės pasaulio monados 157

III DALIS

Pasviręs stolas 181

Šiauriečiai 183

Bundanti Europa 193

Paskutinis klajoklių šūksnis 204

Europa ir ilgieji kryžiaus žygiai	211
Pamatinis atsinaujinimo modelis	232
Progresinis pamatinis modelis	257

IV DALIS

Lūžio taškas	265
Amerikos atradimas	267
Grandininės reakcijos	276
Pasaulis po Kolumbo ekspedicijų	289
Kai centras neatlaiko	297
Sumišęs Vidurinis pasaulis	307
Raibulių efektas	316

V DALIS

Mašinų era	321
Sprogmenų išradimas	323
Mašinos ir mes	333
Socialiniai žvaigždynai ir mašinų era	347
Imperijos ir nacionalinės valstybės	357
Kariaujantis pasaulis	369

VI DALIS

Singuliarumas turi tris puses	377
Kas pakeis nacionalines valstybes	379
Skaitmeninė era	392
Aplinka	402
Bendras vaizdas	410

Padėka	421
Bibliografija	422

ĮŽANGA

Ši knyga radosi prieš kelerius metus, kai vienu metu skaičiau tris, regis, nieko bendra neturinčias istorines knygas. Viena jų buvo apie pirmąją Kinijos imperatorių, kuris priverstė milijoną valstiečių statyti Didžiąją kinų sieną, kita – apie klajoklių gyvenimą Centrinėje Azijoje likus daug šimtmečių iki prasidedant mongolų užkariavimams, trečioji – apie karinguosius barbarus, tokius kaip hunas Atila, kurie puldinėjo Romos imperiją paskutiniaisiais jos gyvavimo metais.

Skaičiau šias tris knygas tuo pačiu metu, todėl pastebėjau kai ką, kas kitu atveju tikriausiai net nebūtų užkliuvę, – kad Didžiosios kinų sienos statyba ir Romos imperijos žlugimas kažkaip susiję. Keista mintis. Juk Kinija ir Romos imperija anuomet buvo du atskiri pasauliai, kurie vienas apie kitą beveik nieko nežinojo. Kita vertus, tarp jų driekėsi Centrinės Azijos pievos, iš kurių į Romos imperiją ir atėjo klajokliai hunai. Supratau, kad kai kas nors reikšminga nutikdavo Kinijoje – pavyzdžiui, buvo pastatyta Didžioji siena, kuri trukdė įsiveržti klajokliams, – tai per klajoklių pasaulį vienaip ar kitaip paveikdavo Romos imperiją. Kas be ko, svarbūs įvykiai Romoje turėjo panašų poveikį priešinga kryptimi.

Mane suintrigavo ne pati Romos imperijos ir Kinijos sąsaja, bet tokių sąsajų poveikis žmonijos istorijai. Pradėjau ieškoti kitų pavyzdžių ir jų rasti nebuvo sunku. Paašikėjo, kad pranašo Mahometo sugalvotos religinės praktikos yra kažkaip susijusios su magnetinio kompasu naudojimo pradžia Europoje. XII amžiuje seldžiukai užkariavo Jeruzalę, o tai, regis, buvo subtiliai susiję su prastu derliumi prieš kelis šimtmečius Skandinavijoje.

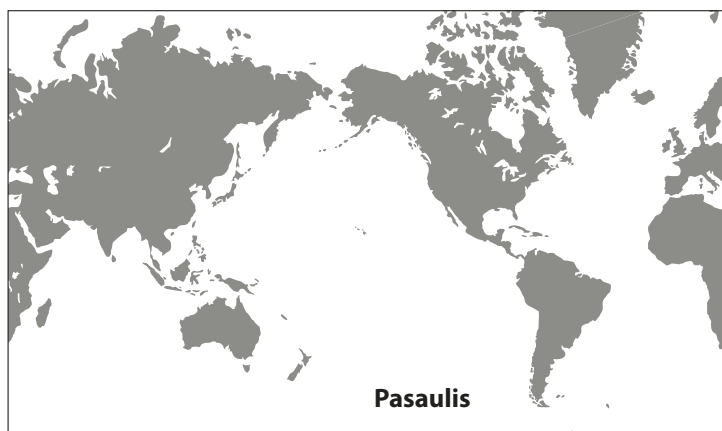
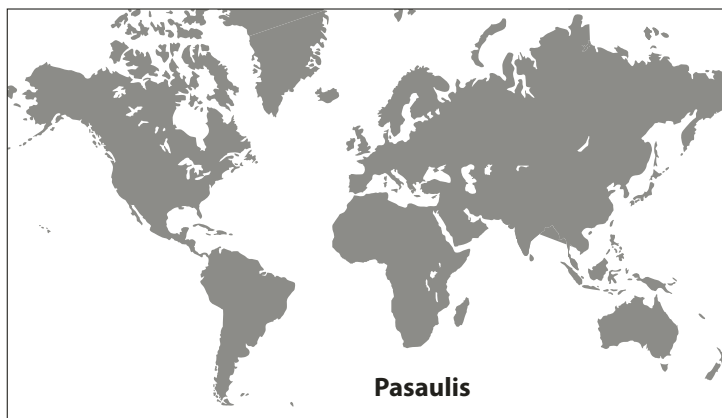
Imperatorių Mingų dinastijos politika Kinijoje turėjo įtakos Amerikos revoliucijai, o XIX amžiuje Jungtinėse Valstijose sukurta medvilnės valymo mašina sugriovė ne vienos šeimos gyvenimą Užsachario Afrikoje. Šis sąrašas begalinis.

Jau prieš dešimtis tūkstančių metų, kai dar gyvenome izoliuotomis medžiotojų ir gamtos gėrybių rinkėjų grupelėmis, kurios nežinojo nieko apie kitus šia žeme klaidžiojančius žmones, mes sudarėme niekada nesimačiusių, bet susijusių žmonių tinklą. Ta globalizuota raizgalynė, kurioje gyvename dabar, yra tik dar vienas skyrius žmonijos istorijoje, besitęsiančioje mažiausiai keturiasdešimt, o visai įmanoma, kad ir visus šešiasdešimt tūkstančių metų.

Šioje knygoje žmonių grupių sąveika yra laikoma esmine pasaulio istorijos dalimi, žinoma, nepamirštant kito aspekto – nors tampame vis labiau susiję, atskiros žmonių grupės, kurioms mes priklausome, išlieka atsiskyrusios. Gyvename toje pačioje planetoje, bet skirtinguose pasauliuose. Kad ir kokią pasaulį mato viena žmonių grupė, tai tiesiog *jų* matomas pasaulis, ir visai nesvarbu, kokie žmonės tai grupei priklauso. Net pasaulio istorija yra tik remiantis kažkieno pasaulėžiūra perpasakoti pasaulio įvykiai, o pasaulėžiūra gali būti labai įvairi – eurocentriška, islamocentriška, sinocentriška ar dar kitokia. Pasaulėžiūrų yra tiek, kiek Žemėje gyvuoja atskirų žmonių grupių, kurių nariai laiko *savo* grupę kitokia nei *kitos* žmonių grupės. Du istoriniai pasakojimai gali būti apie tuos pačius istorinius įvykius, bet pasakojimo forma visada priklauso nuo pasakotojo. Sakyti, kad remiantis kažkuria pasaulėžiūra papasakota pasaulio istorija yra ta *tikroji*, yra tas pats, kas tvirtinti, jog kažkuris iš žemėlapių vaizduoja pasaulį tokį, koks jis yra *iš tikrųjų*.

Viskas priklauso nuo pasakojimo formos. Žinoma, istorijoje svarbu ir faktai, be faktų nebūtų ir pasakojimo. Suteikdami pasakojimui formą kuriame save. Štai ką kažkada labai seniai veikėme olose susirinkę aplink laužą – pasakojome savo vaikams prisiminimus apie jų senelius ir gyvenimą keičiančius nuotykius, ginčijomės dėl to, kas iš tiesų nudėjo lokį, ir bandėme suprasti gyvenimo prasmę iš nakties danguje spindinčių žvaigždžių, į kurias pakėlę akis anksčiau žmonės matydavo ne pavienes

lžanga

žvaigždes, o žvaigždynus. Jie sakydavo: „Ei, žiūrėk, čia meška“, arba: „Ten medžiotojas“, o jų bičiuliai pritariamai linksėdavo galvomis. Kol visi grupės nariai žiūrėdami į tas žvaigždžių grupes matė mešką ir medžiotoją, tol jie išliko grupė.

Šiuolaikiniai žmonės žino, kad iš tiesų danguje nėra jokių žvaigždynų, kad iš tiesų tie žvaigždynai gali egzistuoti tik į žvaigždes žiūrinčių žmonių galvose. Kita vertus, viskas, ką matome ir žinome kaip žmonės, tam tikru požiūriu yra kaip tie žvaigždynai – egzistuoja tik todėl, kad mes tai matome, o ir patys egzistuojame kaip žmonių žvaigždynai. Esame pasinėję į idėjų žvaigždynus. Gyvename tokių žvaigždynų visatoje, iš tokių žvaigždynų sudarytoje socialinėje visatoje.

Socialiniai žvaigždynai nulemia planus ir istorijos eigą. Šalys, šeimos, imperijos, tautos, klanai, korporacijos, gentys, klubai, politinės partijos, bendruomenės, kaimynų bendrijos, socialiniai judėjimai, gaujos, civilizacijos, moksleivių būreliai yra tarsi žvaigždynai. Jie neegzistuoja už kultūrinės visatos ribų. Kaip įdėmiau pažvelgęs į Šaulio žvaigždyną supranti, kad tai tik atsitiktinės pavienės žvaigždės, tas pat nutinka ir su socialiniais žvaigždynais. Klanas, šalis, judėjimas, gauja – atidžiau pažvelgęs į kiekvieną jų supranti, kad tai tik pavieniai individai ir jų idėjos.

Kultūra yra pasaulis, kurį sukūrėme ir kurį toliau kuriame. Jei mūsų neliktų, jis išnyktų. Socialiniai žvaigždynai nėra panašūs į upes ar uolas, nes fizinėje visatoje neegzistuoja, kita vertus, jie tokie pat tikri kaip poťyniai ar nuošliaužos, nes keičia fizinį pasaulį: jie stato tiltus, kariauja, išranda automobilius ir siunčia raketas į Mėnulį. Bet kuris tokiam žvaigždynui priklausantis individas gali jį bet kada palikti, bet dėl to žvaigždynas niekur nedingsta. Visus tokio socialinio vieneto individus galima pakeisti kitais asmenimis, bet dėl to žvaigždynas nepraras savo tapatybės ir tęstinumo. Prieš šimtą penkiasdešimt metų gyvenę amerikiečiai jau yra mirę, jų nebėra, tačiau Amerika ir toliau visiems nurodinėja, kaip gyventi. 1900 metais gyvenę musulmonai taip pat dabar jau mirę, tačiau islamas niekur nedingo, jis toliau veikia realius įvykius. Kalbėdami apie istoriją minime tik tuos įvykius, kurie įvyko kultūrinėje visatoje, o toje visatoje pagrindinį vaidmenį atlieka socialiniai žvaigždynai.

Prieš keturiasdešimt tūkstančių metų tokius socialinius žvaigždynus sudarė nedidelės grupės žmonių, kurie visi vienas kitą pažinojo, o tai, ką jie matė kartu, lėmė tai, kas jie buvo. Šiuo metu mes nesame penkiasdešimties žmonių grupelė oloje, dabar planetoje mūsų aštuoni milijardai. Nė vienas iš mūsų negali suvokti, ką mąsto tie aštuoni milijardai. Kiekvienas iš mūsų yra mažesnio socialinio pasaulėlio dalis ir kiekvienam iš mūsų būdinga tos grupelės pasaulėžiūra. Visi kartu nebežiūrime į tas pačias žvaigždes, o net jei žiūrėtume, nebematytume tų pačių žvaigždynų, nes tai, ką matome ten aukštai, atspindi, kas mes esame čia, apačioje, o čia, apačioje, mes nebesame viena grupė. Istorija rutuliojasi būtent dėl to fakto, kad nesame viena grupė.

Dar mokykloje susidūriau su terminu *defenestracija*. Teko atsiversti žodyną, kad sužinočiau, jog šis keistas žodis reiškia „išmesti ką nors pro langą“. Buvo keista, kad apskritai yra toks žodis. Juk nėra specialaus termino, reiškiančio išmesti ką per balkoną, pro duris ar iš važiuojančio automobilio, tai iš kur atsirado terminas *defenestracija*?

Išsiaiškinau, kad šis terminas atsirado prieš keturis amžius Vidurio Europoje, kai vieną gražią 1618 metų dieną grupelė garbių katalikų atvyko į Prahą, kur dauguma gyventojų buvo liuteronai. Katalikų vadovai atvyko perduoti liuteronams Šventosios Romos imperatoriaus žinios, kad jie turi liautis statyti bažnyčias valdovui priklausančiose žemėse. Šį reikalavimą išgirdę liuteronai griebė du katalikus ir išmetė pro langą. Susitikimas vyko trečiame pastato aukšte, taigi katalikai krito iš maždaug dvidešimties metrų aukščio. Tai ir buvo garsioji Prahos defenestracija.

Keista, bet abu katalikai išgyveno. Pradėta spėlioti, ką tai galėtų reikšti. Spėjimas priklausė nuo to, kas spėjo. Katalikai regėjo šį įvykį kaip stebuklą, kaip įrodymą, kad Dievas jų pusėje. Liuteronai susitelkė į priežastį, kodėl katalikai išgyveno, – jie nukrito į didelę mėšlo krūvą. Ir katalikai, ir liuteronai buvo krikščionys, bet susitikę nejautė jokios bendrystės, dėl to tą patį įvykį vertino skirtingai. Net ir sėdėdami tame pačiame kambaryje jie gyveno skirtinguose pasauliuose, kurie egzistavo tik kultūrinėje visatoje.

Taip gyveno ne tik katalikai ir liuteronai. Anuomet Europoje knibždėte knibždėjo daugybė skirtingų krikščionių grupelių, kurioms kitų Europos

krikščionių grupės buvo svetimos. Liuteronai ir kalvinistai buvo protestantai, bet protestantus sudarė daug skirtingų grupelių, kurių kiekvienai buvo būdinga savita pasaulėžiūra. Po Prahos defenestracijos prasidėjo baisusis Trisdešimties metų karas, per kurį žuvo arba iš bado mirė maždaug aštuoni milijonai žmonių, dauguma jų buvo civiliai. Vis dėlto ir šiuo atveju kovojo ne pavieniai individai, o socialiniai žvaigždynai.

Ar taip konfliktuojančios grupės gali kada nors susitaikyti? Ar jų palikuonys vieną dieną gali pažvelgti vieni kitiems į akis be nuoskaudų? Nors prieš keturis šimtus metų tai buvo neįmanoma, šiais laikais germanų kilmės liuteronų šeima gali gyventi šalia škotų kilmės presbiterijonų šeimos kokiame mažame Minesotos miestelyje dažniausiai net *nežinodama*, kokios pakraipos krikščionys jos kaimynai, jai tiesiog tai nerūpi. Katalikas ir protestantas gali lankyti tą patį knygų klubą nesijaudindami dėl defenestracijos, draugiškai šnekučiuodamiesi jie tikriausiai net neužsimintų apie religiją.

Ir tai visiškai nereiškia, kad tarp tokių grupių kadaise egzistavę skirtumai kažkur dingo. Šių grupių doktrinos tokios pat skirtingos, kokios buvo anksčiau, tiesiog laikui bėgant žmonės tapo tos pačios kultūros – vieno amorfinio didesnio „mes“ – atskiromis dalimis. Tokių pavyzdžių apstu visose civilizacijose. Mažesni pasauliai *kartais* pranyksta įsilieję į didesnius arba tampa vieno didesnio pasaulio dėmenimis, o kaip tai įvyksta, yra mįslė, kurią galima įminti tik kultūrinės visatos ribose. Kas žino, gal kada nors ateis diena, kai dviem toje pačioje gatvėje gyvenančioms ir į tą patį darželį vaikus vedančioms šeimoms neberūpės ir tai, kas jų kaimynai – liuteronai krikščionys ar vahabitai musulmonai.

O gal taip ir nenutiks, nes nors ištis tampame vis labiau susiję, nepamirškime, kaip tai vyksta, – susijungiant socialiniams klasteriams, žmonių grupėms, žvaigždynams. Nėra taip, kad idėjos ir informacija persiduotų žmonių jūra, jos persiduoda iš kultūros į kultūrą, o kai jos kerta kultūrų ribas, kai kas pasikeičia, o kai kas nesikeičia. Kartais tos ribos pranyksta ir savo egzistenciją pradeda didesnis kultūrinis vienetas, sudarytas iš dviejų susiliejusių kultūrų dalių, jame ir toliau egzistuoja anksčiau gyvavusių mažesnių kultūrų žvaigždynų šmėklos.

Štai pavyzdys. Šiais laikais šachmatais žmonės žaidžia visame pasaulyje, tačiau VI amžiuje jais buvo žaidžiama tik Indijoje, kur jie ir atsirado. Anuomet, jei tikėtume legenda, gyveno karalius, nuoširdžiai tikėjęs laisva valia, dėl to kauliukų žaidimai jį erzino, jam norėjosi žaidimo, kuriame žaidėjai patys galėtų kontroliuoti savo likimą. Išminčius Sisa priėmė šį iššūkį ir sukūrė žaidimą, kuris priklausė tik nuo strateginio mąstymo, lemiančio sėkmę ir tikram kare. Karaliui žaidimas taip patiko, kad jis pasiūlė atsilyginti žaidimo kūrėjui auksu, tačiau kuklusis Sisa norėjo tik kviečių – vieno grūdo už pirmą sukurto žaidimo lentos kvadratėlį, du – už antrą, keturis – už trečią ir taip toliau. Žaidimo lentoje buvo šešiasdešimt keturi kvadratai, dėl to pabandęs suskaičiuoti, kiek Sisai reikės sumokėti grūdų, karalius suprato, kad kiekviename iš šešiasdešimt keturių langelių dvigubinant grūdų skaičių susidaro tiek kviečių, kiek jo karalystėje neužauginama per visus metus, tai, be abejo, Sisa žinojo iškart, nes juk buvo matematikas, o matematika tuo metu buvo tikra Indijos kultūros pažiba.

Sis sukurtas žaidimas atspindėjo kultūrinį kontekstą įvairiais atžvilgiais, svarbesniais ir ne tokiais svarbiais. Tuo metu tai buvo keturiems žaidėjams skirtas žaidimas, kuriame kiekvienas žaidėjas gaudavo po aštuonias figūras, svarbiausios iš jų buvo karalius ir jo vyriausiasis karvedys. Kitos figūrėlės iš esmės atitiko to meto indų keturias pagrindines kariuomenės dalis: vežimus, raitininkus, dramblius ir, žinoma, pėstininkus. Žaidimas buvo pavadintas *čaturanga*, tai reiškia „keturi tvarkos sergėtojai“. Politiškai susiskaidžiusioje Indijoje šis keturiems žaidėjams kariauti skirtas žaidimas iškart sulaukė populiarumo.

Iš Indijos žaidimas persikėlė į Persiją, į jos monolitinę visuomenę, įstrigusią atkaklioje kovoje su tokia pat monolitine Roma. Persijoje vyravo poliariškumu kaip pamatiniu realybės principu pagrįsta pasaulėžiūra: šviesa – tamsa, naktis – diena, gėris – blogis, gyvenimas – mirtis; štai toks tas gyvenimas, sakydavo persai, nors jų suvokiamas pasaulis gyvavo tik kultūrinėje visatoje, toje socialiai sukonstruotoje tikrovėje.

Tad tikriausiai nieko keista, kad Persijoje *čaturanga* buvo paversta žaidimu dviem, kiekvienas žaidėjas turėjo po šešiolika figūrėlių. Lenta buvo

padalinta į šviesius ir tamsius langelius, o ir apskritai žaidimas perėmė daug vietos kolorito. Pats žodis „čaturanga“ buvo pakeistas į panašiai skambantį persišką žodį *satranj* („šatrاندžas“), reiškiantį „šimtai problemų“. Karvedys virto viziriu, pagrindiniu politiniu patarėju, kurį turėjo kiekvienas persų monarchas. Kovos vežimai tuo metu kovose nebebuvo naudojami, dėl to persiškoje žaidimo versijoje indiškas vežimas virto *rukḥ*, gigantišku, baimę keliančiu paukščiu iš persų tautosakos.

Viduramžiais šis žaidimas per Ispaniją pasiekė Vakarų Europą, ir čia nutiko štai kas: viziris virto karaliene, raitininkai – riteriais, drambliai – vyskupais (rikiais). Europoje apie mitinį paukštį *rukḥ* niekas nebuvo girdėjęs, tačiau *rukḥ* skambėjo kaip prancūziškas žodis *roq*, reiškiantis akmenį, dėl to *rukḥ* vadintos figūrėlės virto akmeninėmis tvirtovėmis (bokštais).

Ir nors figūrėlių forma keitėsi, žaidimo esmė – funkcijų pasiskirstymas, strategija – išliko. Figūrėlių skaičius nepakito, jos judėjo taip pat, ir nors drambliai virto rikiais, jie kaip anksčiau liko du ir galėjo judėti tik įstrižai. Bokštais vartę karo vežimai judėjo kaip ankstesni vežimai. Karalius išliko vertingiausia figūra žaidimo lentoje, o žaidimo užduotis tokia pati – apsaugoti tą vieną vyruką, kuris ant lentos iš esmės pats beveik nieko negali daryti. Šachas liko šachu, matas – matu. Pėstininkai – pėstininkais, nes jų galima rasti visose visuomenėse. Indijai būdingos kovos strategijos, regis, tiko ir Persijoje, ir Europoje. Išminčiaus Sisos seniai nebėra (tikėtina, kad jam buvo nukirsta galva, kai jis pareikalavo metinio šalies kviečių derliaus), tačiau matematinės VI amžiaus Indijos idėjos iki šių dienų tebėra tvirta žmonijos žinių sistemos dalis.

Tai, kas nutiko su šachmatais, panašiai nutinka viskam, kas patenka į kitą kultūrą. Esame viena žmonija, bet be paliovos kuriame išimčių verpetus. Mums sąveikaujant raibuliai sklinda iš vieno tokio verpeto į kitą, dėl to kai kas pasikeičia, kai kas – ne, o kartais atsiranda kas nors naujo, paprastai gerokai didesnio.

Prieš keturiasdešimt tūkstančių metų egzistavome kaip nedidelės autonomiškos medžiotojų ir gamtos gėrybių rinkėjų grupės, kurios klajojo po pasaulį beveik nedarydamos poveikio viena kitai. Žmonės retai sutikdavo jiems visiškai nepažįstamų žmonių, jei nepaisysime gimimo aki-

mirkos, bet net ir anuomet žmonės buvo vienaip ar kitaip susiję, nors to niekas nesuvokė. Šiandien iš esmės visi gyventi tinkami planetos regionai yra gyvenami žmonių. Galima sakyti, planetoje nebeliko žmogaus veiklos nepakeistos vietos, dėl to neįmanoma gyventi izoliuotam nuo kitų ir apskritai nuo žmonių veiklos, o bet kurio žmogaus veiksmas vienoje vietoje gali vienaip ar kitaip paveikti kitur gyvenančius žmones. Ir nors esame susiję, vis dėlto priklausome daugybei skirtingų socialinių mikrokosmų, kurie sudaro neapibrėžiamą pasaulio visumą.

Žvelgdami iš perspektyvos galime vertinti žmonijos istoriją kaip įvykius, kuriuos lemia šių mikrokosmų plėtra kultūrinėje visatoje ir jiems susiduriant bei persidengiant vykstantys itin reikšmingi mūsų gyvenimo pokyčiai – pradedant sutrikusia psichologine būkle, socialiniu chaosu ir karais, baigiant kultūriniu klestėjimu, religiniu nušvitimu ir intelektualiais proveržiais. Paprastai – net ir vykstant karams ir grobimams, prievartavimams ir žudynėms – idėjos maišosi ir susipina, kol atsiranda naujų reikšmingų konceptualių modelių. Matome tai socialinėje ir ekonominėje pažangoje, karo, technologijų ir atradimų srityse, religijoje, mene, filosofijoje ir moksle. Matome tai imperijų gyvavimo cikle ir idėjų plitimo procese. Matome tai periodiškai vienai pasaulinei paradigmą keičiant kitą.

Žmonijos tinklas tankėja dešimtis tūkstančių metų ir, akivaizdu, šis procesas tęsiasi. Po vieno, dešimties ar šimto metų, jei dar būsimė šioje planetoje, mūsų gyvenimai neabejotinai bus susipynę ne mažiau, o labiau. Tai tendencija, kuri niekada nesikeičia. *Regis*, taip yra plėtojamas žmonijos projektas, kuris yra per didelis, kad jį visą galėtume suvokti. Arba bent kol kas negalime jo viso suvokti, kaip kad senovėje Kinija negalėjo suvokti, kad pokyčiai joje veikia Romos imperiją, arba kaip niekas negalėjo suvokti priešinga kryptimi vykstančių procesų. Visiems mums norisi būti kažko didesnio dalimi, tačiau tas kažkas didesnis dar niekada nebuvo visa žmonija. Iš trajektorijos atrodo, kad judame nuo daug mažų prie vieno didelio, bet vien iš trajektorijos negalime žinoti, kuo visa tai baigsis, nes bent jau kol kas tikrai nesame viena laiminga šeima ar bent kažkas išties didelio.

Norint geriau suprasti mūsų dar laukiantį kelią reikia apžvelgti tą, kurį jau palikome sau už nugarų. Kaip papuolėme iš ten, kur buvome, ten, kur

esame? Jei vis glaudesni santykiai yra mūsų istorijos esmė, kokia mūsų pamatinio modelio forma, pagrindinės temos ir lūžio taškai? Kokie buvo jo skyriai, etapai ir svarbiausi įvykiai? Kitaip tariant, jei žmonijos istorija yra pasakojimas, kurį vienas kitam pasakojame, koks jo siužetas?

Apie šį pasakojimą mažiau ne vienus metus nuo tada, kai pirmą kartą supratau, kad Kinijos iškilimas yra kažkaip susijęs su Romos imperijos žlugimu, ir štai šitoje knygoje išdėščiau šią apmąstytą istoriją.

I DALIS

ĮRANKIAI, KALBA IR APLINKA

Mes, žmonės, vieninteliai iš visų Žemėje gyvenančių padarų pasitelkiame įrankius ir kalbą, kad veikdami grupėmis galėtume pasinaudoti aplinka. Atsiradus kalbai atsirado ir pasakojimai, o mitiniai pasakojimai subūrė žmones į grupes. Kadaisė mūsų mitų turinį lėmė geografinė aplinka, o reikšmių tinklus regzdavome su žmonėmis iš mums artimos aplinkos. Kas buvome, lėmė tai, kur gyvenome. Nuolat sąveikaudami sukūrėme visiems vienodai suprantamas sąvokas, apibūdinančias tokius svarbius dalykus kaip laikas ir erdvė, gyvenimas ir mirtis, gėris ir blogis. Gyvenome ir mirėme iš savo idėjų suregztose simbolinėse erdvėse, kurias suvokdavome kaip patį pasaulį. Tuo tarpu kokioje nors kitoje aplinkoje, galbūt vos už kelių šimtų kilometrų, žmonės siejo koks nors kitas reikšmingas geografinis objektas ir jie dirbo kaip vienas, kad išgautų naudos iš juos supančios aplinkos, gyveno visai kitokioje simbolinėje erdvėje, kurią patys kartu sukūrė.

FIZINIS ETAPAS

(15 milijardų–50 000 m. pr. Kr.)

Vieną 1940 metų rudens dieną keturiems prancūzams paaugliams vaikštinėjant po miškus greta savo namų pietvakarių Prancūzijoje ir ieškant legendinių užkastų lobių, apie kuriuos buvo girdėję, jų šuo Robotas staiga nuskuodė prie išvirtusio su šaknimis medžio paliktos duobės ir pradėjo kažką kapstyti. Apsidžiaugę paaugliai nuskubėjo iš paskos, bet, deja, ten buvo visai ne senovinės brangenybės, o tik nedidelė tamsi anga žemėje.

Vaikai pasielgė taip, kaip pasielgtų turbūt visi paaugliai, aš tai tikrai, – jie įlindo pro angą pažiūrėti, kur ji veda. Jų turimi prožektoriai labai pravertė, nes tunelis vedė giliai po žeme į tamsią didelę olą. Prožektorių šviesoje paaugliai ant sienų ir net lubų – maždaug 4,5–6 metrų aukštyje virš savo iš nuostabos išplėstų akių – pamatė didelius juodais, raudonais, ochros ir geltonais dažais realistiškai nupieštus bizonus, elnius ir kitokius gyvūnus. Paaugliai visai netyčia rado vieną iš įspūdingiausių paleolito meno galerijų – Lasko urvą.

Įspūdinga, bet toli gražu ne unikalų. Pradedant 1868 metais visame pasaulyje buvo rastas ne vienas toks urvas su sienų piešiniais, be to, jų ir toliau randama šimtuose vietų nuo Ispanijos iki Libijos ir Indonezijos. Paprastai tokiuose urvuose piešiniai buvo piešiami tūkstančius metų – į tuos urvus piešti eidavo ištisos žmonių kartos, bet seniausias tokioje oloje rastas piešinys buvo maždaug keturiasdešimtys tūkstančių metų. Keičiausia, kad net ir šie seniausi piešiniai atrodo labai solidžiai, jie visai nepanašūs į bandymus piešti ar akmens amžiaus piešinius, kurių kūrėjams,

matyt, prireikė kelių šimtų žmonių kartų pramokti piešti, o tada dar kelių šimtų, kad piešiniai bent kiek primintų tikrus gyvūnus, kol galiausiai suprato, kaip nupiešti arklį, panašų į arklį, ar medžiotoją į medžiotoją. Iš to galima spręsti, kad maždaug prieš 35–45 tūkstantmečius žmonės staiga išmoko kurti tikrą meną. Ir ne tik piešti. Mažonoje Azijoje paleoantropologai kasinėdami rado sudėtingos sandaros papuošalų, sukurtų panašiu metu kaip tie seniausi olų piešiniai. Pietų Afrikoje rasta tokio pat amžiaus dekoratyvių, nepaprastai dailių akmeninių peilių. Vokietijoje – amuleto dydžio kaulinė moters skulptūrėlė su neproporcingai ilgomis rankomis ir kojomis, milžiniška krūtine, sėdyne ir vulva.

Kodėl žmonės aukštą meno ir amatų lygį pasiekė taip staiga? Tuo metu Žemėje gyveno ir kitų į mūsų *Homo sapiens* protėvių panašių primatų, gaminusių panašius įrankius, tik, kaip parodė istorija, jų įrankiai bėgant tūkstantmečiams beveik nepakito, o štai mūsų sparčiai tobulėjo. Regis, maždaug prieš 45 000 metų žmonijos istorijoje įvyko *kažkas svarbaus*. Bet kas?

Atsakymas į šį klausimą ir yra visa mūsų, žmonijos, istorija.

Visos istorijos vyksta konkrečiose vietose, mūsų atveju – fizinėje visatoje, tad nuo jos atsiradimo ir siūlau pradėti. Fizikai tvirtina, kad visata atsirado maždaug prieš 13,32 milijardo metų, ir tai gali pasirodyti kaip gana ilgas laiko tarpas, kol nepradedi versti šių metų doleriais, nes tiek milijardų dolerių tikrai nepakaktų pastatyti trims moderniems lėktuvnešiams, taigi, tam tikru požiūriu, net ir fizikų nuomone, visata yra gana jauna.

Fizikai teigia, kad viskas prasidėjo nuo sprogo iš nežinomų dimensijų taško. Tarp kitko, daugelyje šventraščių teigiama kažkas panašaus. Iki šio sprogo nebuvo erdvės, tad turbūt net nereikia sakyti, kad tas taškas turėjo būti labai mažas. Su sprogu radosi ir laikas, taigi būtų beprasmiška pradėti sakinių žodžiais „prieš pat Didįjį Sprogimą“, nes tokio dalyko kaip „prieš“ nėra, yra tik „po“.

Po Didžiojo Sprogo besiplečianti materija virto daugybe trilijonų žvaigždžių, kurios ir toliau tolsta vienos nuo kitų, bet ne nuo kokio centrinio taško, nes plėtėsi ir toliau plečiasi *viskas*, net ir pati erdvė. Žvelgiant

iš mūsų perspektyvos, visata tapo kiek įdomesnė prieš maždaug 4,54 milijardo metų, kai atsirado Žemė – vienas iš aštuonių žvaigždžių dulkių debesų, kurie susijungė į planetas skriedami aplink vieną žvaigždę. Dėl gravitacinės dalelių tarpusavio traukos šie debesys sukdami aplink savo ašį tarsi ledo šokėjai susitraukė – jų dalelės vis artėjo viena prie kitos, jų tankumas didėjo, kol jie virto apvaliais kūnais, besisukančiais aplink savo ašį ir skriejančiais aplink Saulę drauge su kitomis septyniomis seserimis planetomis.*

Mūsų brangioji Žemė jaunystėje buvo tiesiog karštos lavos kamuolys. Per milijardą metų jos išorė atvėso ir virto tvirta pluta. Tada prasidėjo lietūs – lijo, kol visa planeta atsidūrė po vandeniu.

Taip jau nutiko, kad lietaus vandenyje buvo kelios paprastos molekulės – tokios kaip metanas, anglies dioksidas, amoniakas, – susidūrusios jos buvo linkusios jungtis, taip susiformuodavo sudėtingesni junginiai. Žinoma, iš tų kelių pradžioje egzistavusių skirtingų molekulių atsitiktinai galėjo susiformuoti labai ribotas kiekis skirtingų junginių, kita vertus, atsiradus naujam junginiui išaugdavo ir naujai galinčių susiformuoti junginių skaičius. Šiam skaičiui didėjant fizinė visata darėsi vis įvairesnė ir sudėtingesnė. Tikrai nebuvo taip, kad kelios pradžioje egzistavusios molekulės susidūrusios netyčia suformavo varlę ar paukštį. Tarp tikėtinų variantų varlių ir paukščių nebuvo, bet po tokių susidūrimų galėjo atsirasti sudėtingesnių junginių, pavyzdžiui, amino rūgščių, lipidų ar nukleotidų. Tai buvo ne tik įmanoma, bet ir neišvengiama.

Bet kurioje uždaroje sistemoje (kaip tvirtina fizikai) laikui bėgant chaoso daugėja. Regis, šis dėsnis galioja visur. Atsitiktinių žmonių atsitiktinai į lentyną sudėtos knygos tikrai nebus netyčia išrikiuotos abėcėlės tvarka. Fizinė realybė veikia ne taip. Srovė iš esmės visada teka nuokalne

* Beje, kai buvau dar visai jaunas, mums buvo sakoma, kad planetos yra devynios, bet visai neseniai tolimiausia buvo nuvainikuota. Vargšelis Plutonas, esantis šalčiausioje, tamsiausioje Saulės sistemos dalyje, buvo pažemintas iki nykštukinės planetos lygio! Vis dėlto pastaruoju metu iš astronomų teko girdėti, kad už Plutono buvo atrastas milžiniškas, dešimt kartų už Žemę didesnis tamsus ledo rutulys. Šis rutulys yra per toli nuo Saulės, kad atspindėtų pakankamai šviesos, dėl to jį pastebėti pavyko tik dabar. Astronomai vadina jį (da dam!) Devintąja planeta.

žemyn, nuo daugiau prie mažiau tvarkos, kol nebelieka, kur daugiau tekėti „žemyn“, tada srovė ima kauptis tvenkinyje ir galiausiai jos nelieka. Tai vadinama entropija. Tačiau fizikos dėsniai taip pat skelbia, kad entropiją uždaroje sistemoje galima sustabdyti, o gal net atkurti atsiradusį chaosą, jei tam bus pasitelkta kokia nors išorinė jėga. Vanduo visada teka žemyn, kol įjungiamas siurblys. Ugnis užgesa, jei niekas neparūpina medienos. Tvarkingas kambarys darosi vis netvarkingesnis, jei kas nors bent kiek neapsitvarko. Vis dėlto šis dėsnis visatoje, regis, negalioja. Kodėl? Nes už jos ribų iš esmės nieko nėra. Perfrazuojant filosofą Ludwigą Wittgensteiną: „Yra tik visata ir daugiau nieko.“ Kadangi energija į visatą iš išorės patekti negali, entropiją galima suvaldyti nebent didesnėje aplinkoje *esančioje* mažoje uždaroje sistemoje.

Maždaug prieš keturis milijardus metų Žemės planetoje ėmė formuotis būtent tokios nedidelės uždaros sistemos. Jos atsirado ten, kur per nedidelius įtrūkimus vandenyno dugne iš vis dar besilydančio Žemės centro veržėsi karštis. Čia (o gal ir kur kitur) susijungusios amino rūgščių, lipidų ir nukleotidų molekulės suformavo tvarkingas uždaras sistemas, kurioms entropijos dėsnis negaliojo, kuriose vanduo *galėjo* (metaforiškai) tekėti į kalną, o ugnis *galėjo* (metaforiškai) amžinai liepsnoti. Iš šių mažų molekulių samplaikų vėliau atsirado pirmosios paprastos ląstelės – pamatiniai gyvybės vienetai.

Taigi, gyvybė yra uždara sistema ją supančioje aplinkoje, o tarp jos atskirų dalių egzistuojanti tvarka transformuoja daugybę atskirų molekulių į vieną esybę. Tai galioja visoms gyvybės formoms. Ląstelėi. Varlei. Žmogui. Viskam, kas gyva.

Gyvas organizmas yra tarsi žvaigždynas, kurio žvaigždės yra molekulės. Žvaigždyno esmė yra ne pavienės jo žvaigždės, bet tarp jų egzistuojanti tvarka. Gyvam organizmui – bet kuriai gyvybės formai – savo vidinei struktūrai palaikyti reikia energijos, o tą energiją organizmas gauna iš išorinio pasaulio. Kitaip tariant, ląstelės turi valgyti. Jei negaus pakankamai energijos, kad išsilaikytų kartu, ląstelės praras rišlumą. Rišlumui vis mažėjant ateis laikas, kai žvaigždynas suirs, ir nors jo fizinės dalys – molekulės – išliks, pats žvaigždynas išnyks. Gyvas organizmas mirs.

Pirmieji gyvybės ženklai Žemės vandenyse pasirodė maždaug prieš keturis milijardus metų, o gal net anksčiau. Kad ir kada tiksliai tai nutiko, faktas, kad gyvybė beveik tokia pati sena kaip Žemė. Ir nors bet kuris gyvas organizmas yra pasmerktas mirti, gyvybė ėmė plisti ir per reprodukciją sugebėjo pasipriešinti entropijai. Štai tokia ta trumpoji gyvybės istorija: individai gyvena, dauginasi, miršta, bet pati gyvybė plečiasi, šakojasi ir darosi vis sudėtingesnė. Bent jau taip vyko iki šiol.

Per milijardus metų vienaląstės gyvybės formos išsivystė į nesuskaičiuojamą daugybę skirtingų daugialąsčių gyvybės formų. Tuo tarpu fizinė aplinka toliau keitėsi. Sausuma iškilo iš vandens ir suformavo vieną didelį žemyną, kuris ilgainiui suskilo į dvi dalis. Vienas nuo kito atsiskyrę šie du dideli gabalai toliau skilinėjo, jų dalys tolo vienos nuo kitų, kol suformavo kažkas panašaus į dabartinius žemynus: milžiniška Eurazija, į pietus nuo jos – gigantiška Afrika, kiek į rytus – nedidelė Australija, gerokai toliau, kitoje planetos pusėje, – Amerikos žemynai, o pačiuose pietuose – Antarktida, ir dar šen bei ten išsimėtė pavienės salos, kai kurios dydžiu prilygstančios žemynams. Tuo metu planetoje žmonių dar nebuvo, bet scena žmonijos istorijai jau buvo paruošta.

Maždaug prieš penkiasdešimt penkis milijonus metų viena didelė žemyno dydžio sala atsitrenkė į Euraziją. Sakau „atsitrenkė“, nes įvykius vis dar vertinu pagal geologinę laiko skalę. Vertinant pagal mūsų laiko skalę, galima sakyti, kad tuo metu iš esmės nieko nevyko, išskyrus vieną kitą žemės drebjimą ir kas šimtmetį pasikartojančius vieną ar du ugnikalnio išsiveržimus.

Tačiau, vertinant pagal *geologinę* laiko skalę, tai salai l-ė-t-a-i atsitrenkus į Euraziją, šis žemynas susiraukšlėjo, o tos raukšlės virto Himalajais, aukščiausiais pasaulio kalnais. Šių kalnų atsiradimas žmonijos istorijai svarbus tuo, kad dėl jų šiame regione pasikeitė klimatas. Nuo vandenyno į sausumą vėjo nešamam drėgnam orui pasiekus aukštikalnes dažnai pradėdavo lyti, dėl to Pietryčių Azija ir Indijos subkontinentas apaugo tankiais miškais. Drėgmės netekę vėjai pūtė toliau link Afrikos pakeliui šildami,

šiltas sausas oras ėmė keisti šiaurės rytų Afrikos augaliją – drėgnesniu metu čia suvešėję miškai ėmė nykti.

Afrikos miškuose tuo metu gyveno daug gyvūnų rūšių, tarp jų – įvairių primatų. Kai kurie jų liko gyventi besitraukiančiose džiunglėse – aplinkoje, prie kurios jie buvo geriausiai prisitaikę, kiti, pakeitę gyvenimo būdą, įsikūrė miškų pakraščiuose, kur augalija retėjo ir tarp medžių liko daugiau erdvės. Čia kai kurie primatai pradėjo gyventi ne tik medžiuose, bet ir ant žemės. Jie tikriausiai judėjo kaip vaikai ant karstynių – įsikibdavo į medžių šakas arba vaikščiodavo žeme. Tankynė toliau traukėsi, tankus miškas su laukymėmis virto savana – pavieniais medžiais nusėta, skurdžiais žolynais apaugusia dykyne.

ĮRANKIAI

Būtent savanoje ir prasidėjo mūsų istorija. Tos tarp miško ir savanos apsigyvenusios į medžius retkarčiais užsiropščiančios, bet vis daugiau ant žemės laiko praleidžiančios beždžionės išlavino gebėjimą vaikščioti užpakalinėmis kojomis nesilaikydamos už šakų – šis gebėjimas buvo ypač naudingas jų aplinkoje, nes taip jos galėjo nubėgti pieva nuo vieno retmiškio prie kito, o kilus pavojui – parbėgti atgal. Pradėjus bėgti užpakalinėmis kojomis anksčiau pasiremti naudotos priekinės kojos liko laisvos, dėl to jomis buvo galima atlikti įvairius kitus reikalus. Taip ilgainiui priekinės kojos virto rankomis, letenos – plaštakomis, susiformavo nykščiai. Turint rankas buvo galima pasigaminti įvairių įrankių, o smegenims didėjant ir protinę – įvaldyti ir naujus dalykus.

Bet pala – savana tai tik dalis istorijos, nepamirškime dar vieno svarbaus mūsų atsiradimą nulėmusio veiksnio. Šiaurės rytų Afrika tuo metu buvo geologiškai nestabili vieta, kuriai buvo būdingi ekstremalūs klimato svyravimai. Maždaug prieš du ar du su puse milijono metų regione pradėjo periodiškai kaitaliotis karšti ir šalti, drėgni ir sausi orai. Lietų sezonus keisdavo ilgai trunkančios sausros, po kurių vėl prasidėdavo lietūs. Pievos

kartais virsdavo dykumomis, o dykumos – pelkėmis. Tokie svyravimai truko ne milijonus, bet kelis tūkstančius metų, o tūkstantis metų Žemės istorijoje tikrai nėra daug. Prie savo aplinkos kaip raktai prie spynų prisitaikę padarai pateko į bėdą. Klimato pokyčiai buvo per greitai, kad biologinė evoliucija juos išgelbėtų. Tokios permainingos sąlygos labiau tiko geriau prie aplinkos gebantiems prisitaikyti gyvūnams. Geriau pačiam prisitaikyti, nei laukti, kada tave pritaikys.

Pasaulyje, kur dažnai teko keisti išgyvenimo strategijas, svarbų vaidmenį atliko nykščiai, rankos, plaštakos ir gebėjimas vaikščioti dviem kojomis, nes įrankius kurti gebantys primatai galėjo patys kompensuoti savo biologinius trūkumus. Iš pradžių jie, žinoma, kaip įrankius naudojo aplinkoje esančius objektus: dideliais akmenimis skaldė riešutus, grubesniais akmenukais traiskė sėklas, aštriabriauniais akmenimis medžiojo. Bet ilgainiui jie pradėjo iš aplinkoje randamų objektų *gaminti* įrankius: akmenimis skaldydami kitus akmenis pasigamindavo peilių, aštriais akmenimis nusmailinę pagalius – iečių. Kitaip tariant, mūsų protėviai pradėjo išrasti.

Ir tai darė toli gražu ne viena primatų rūšis. Daug skirtingų įrankius gaminančių dvikojų primatų gyveno šioje planetoje kelis milijonus metų. Dalis jų išmirė, kiti evoliucionavo ir virto naujomis rūšimis, daugiau gebančiais padarais, kurių įrankių arsenalas vis augo. Jie išmoko įkurti, prižiūrėti ir valdyti ugnį (taip, ugnis taip pat yra įrankis). Jie išmoko medžioti sutelktomis grupėmis, dėl to tapo grėsmingais plėšrūnais, ypač kai apsirūpino ietimis, kuokomis ir tinklais – kitaip sakant, įrankiais. Sumedžiotus gyvūnus jie ne tik valgė – kai kuriems nudirdavo kailius, kad jais prisdengtų kūnus. Tik įsivaizduokite, kaip grėsmingai jie turėjo atrodyti savo amžininkams.

Šie dvikojai primatai naudodamiesi savo puikiu gebėjimu vaikščioti dviem kojomis apėjo Afriką ir Euraziją. Kitaip nei kiti gyvūnai, jie galėjo patogiai įsikurti bet kokioje aplinkoje, nes jie turėjo įrankių. Jie galėjo gyventi miškuose, dykumose, pelkėse, lygumose, kalnuose ir upių slėniuose – šios skirtingos aplinkos formavo juos pačius ir jų gyvenimo būdą. Jei žmonijos istoriją įsivaizduosime kaip supintą kasą, aplinka būtų viena iš pagrindinių jos gijų. Kita gija – įrankiai. Yra, žinoma, ir trečia gija, bet ji

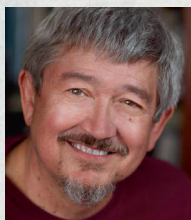
atsirado daug vėliau. Tai, kas esame ir kuo buvome, nuo pat pradžių buvo glaudžiai susiję su tuo, kur gyvenome ir kaip tose vietose gebėjome tvarkytis su mus supančia aplinka.

Nė vieno prieš milijoną metų po planetą klajojusio padaro dar nebūtų galima pavadinti žmogumi. Tikrai toks nė vienas negalėtų vaikštinėti po šiuolaikinį prekybos centrą nepastebėtas. Biologiškai tie gyvūnai dar nebuvo žmonės, tačiau nuolatinė gyvybės metamorfozė Žemėje tęsėsi, kol maždaug prieš šimtą tūkstančių metų – plus minus kelios dešimtys tūkstantmečių – atsirado dvikojų primatų, kurių anatomiškai būtų neįmanoma atskirti nuo šių laikų žmogaus. Mokslininkai šiuos padarus pavadino *Homo sapiens sapiens*, lotyniškai tai reiškia „protingas, protingas žmogus“ (gana egotistinis pavadinimas, nes mes, žmonės, patys sugalvojome, kaip pavadinti savo rūšį).

Tai gal prieš tą šimtą tūkstančių metų ir buvo mūsų istorijos pradžia? Scenos uždanga jau kilo ir žmonijos drama galėjo prasidėti? Drįsiu pasakyti, kad ne, dar ne visai. Taip, scena jau buvo paruošta, bet joje dar trūko aktorių. Tiems pirmiesiems *Homo sapiens* vis dar trūko to, kas mums, šių laikų žmonėms, įprasta ir kas reiškia mūsų istorijos pradžią. Maždaug prieš keturiasdešimt penkis tūkstančius metų mes, žmonės, pradėjome piešti, groti dūdelėmis ir šokti. Mes pradėjome laimėti konkurencinę kovą dėl geresnio maisto kėsnio prieš kitus dvikojus primatus. Būtent tuo metu turėjo nutikti kažkas, kas paskatino žmonijos vyravimą planetoje. Įdomu, kas tai buvo?

Štai jums atsakymas – kalba.

KULTŪRA YRA PASAULIS, KURĮ SUKŪRĖME IR
KURĮ TOLIAU KURIAME. JEI MŪSŲ NELIKTŲ, JIS IŠNYKTŲ.

TAMIM ANSARY (Tamimas Ansaris, g. 1948 m.) – amerikiečių ir afganų kilmės, aštuonių knygų apie Rytų ir Vakarų tarpusavio sąveikas autorius. Naujausias jo veikalas „Vakardienos atsiradimas. 50 000 metų istorija – civilizacijos, kultūros, konfliktai ir religijos“ – tai pasakojimas apie pasaulį kaip apie visumą, kurioje nebėra vieno aiškaus centro, – nuo mažų pažeidžiamų grupių iki visos planetos kaip milžiniško avilio. Tai globali žmonijos istorija.

T. Ansary kalba apie dievus bei įstatymus, valdovus ir bankininkus, filosofus ir atsiskyrėlius, palikusius ryškų pėdsaką skirtingose kultūrose. Žmonijos istorija jam – tarsi drama, pagrindinius vaidmenis joje atlieka tautos, valstybės, korporacijos ir politiniai veikėjai, kuriems pavyko išgyventi žiaurioje kovoje už būvį. Praplėsdamas Jaredo Diamondo teoriją apie „ginklus, mikrobus ir plieną“ kaip civilizacijų išlikimo ar išnykimo veiksnius, jis atveria istorinę perspektyvą, kad galėtume suvokti, kaip imperijos išliko istorijos bėgyje. Kas joms padėjo? Ką šios imperijos turėjo ir ko pristigo kitoms? Aptardamas „pasaulinės istorijos monadas“ – Kiniją, Indiją, Vakarų Europą ir islamą, jų kilmę ir kultūrines vertybes, kuriomis pagrįsta civilizacija, jis skaitytojui atveria nepaprastai plačią istorinę panoramą. Pradėdamas nuo visuomenės formavimosi pradžios, jis pasakoja apie įrankius, kalbas, prekybos kelius, religines sistemas ir imperijas, pereidamas prie Vakarų išsigalėjimo Rytuose ideologiniu ir technologiniu aspektais, krikščionybės ir pažangos sklaidos, baigdamas globalių modernybės procesų aptarimu.

„Vakardienos atsiradimas“ – įspūdinga ir konceptuali pasaulio istorija, pateikiama neeuropocentriniu požiūriu.

Tai pasakojimas, kaip mes tapome tuo, kas esame šiandien.

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt